

תלמוד בבלי מסכת מכות דף יב עמוד א

תני חדא: אב שהרג- בנו נעשה לו גואל הדם, ותניא אידך: אין בנו נעשה לו גואל הדם; לימא, הא רבי יוסי הגלילי והא ר"ע! ותסברא? בין למ"ד מצוה, בין למ"ד רשות, מי שרי? והאמר רבה בר רב הונא, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללתו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה: +דברים י"ג+ לא תחמול ולא תכסה עליו! אלא לא קשיא: הא בבנו, והא בבן בנו.

רש"י מסכת מכות דף יב עמוד א

ה"ג אלא לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו- הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח ואינו מזהר על כבודו.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט עמוד א

רב אחא בר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה, כי גדל, א"ל: אשקין מיא, אמר לו: לאו בריך אנא. והיינו דאמר אינשי: רבי רבי, בר ברתך אנא.

רש"י מסכת סוטה דף מט עמוד א

איטפל ביה- גידלו בביתו: רבי רבי- גדל גדל אותי ואע"פ כן איני בנך: בר ברתך אנא- ואין עלי לכבדך כבן.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת סוטה דף מט עמוד א

א"ל אשקין מיא א"ל לאו בריך אנא כו'. אע"ג דבני בנים הרי הן כבנים ואפילו ברא לברתא כדאמר' פרק הבע"י היינו לענין מצות פ"ו והיינו טעמא משום דלשבת יצרה והאיכא אבל לענין כבוד אב אינו כבנים וק"ל:

בראשית פרק מו

(א) ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק:

בראשית רבה (וילנא) פרשה צד

ה ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק, אמר רבי יהושע בן לוי חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה ולא אמרו לי עד שעמדתי עם יהודה בן פדייה בן אחותו של בן הקפר, ואמר לי הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך, בתחלה שואלים בשלום התלמיד ואח"כ שואלים בשלום הרב, א"ר הונא כד אתא רבי יהושע בן לוי לטבריה שאליה לרבי יוחנן ולריש לקיש, רבי יוחנן אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו...

רמב"ן בראשית פרק מו

(א) ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק- חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם, לשון רש"י. ואינו מספיק, שהראוי לומר לאלהי אבותיו בלי שייחד אדם, כמו שאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפני אברהם ויצחק (להלן מח טו), ובתפלתו אמר אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק (לעיל לב י), או יאמר ויזבח זבחים לה' כמו שאומר באברהם (לעיל יב ז) ויבן מזבח לה'. ומה צורך לפרש בו יותר: אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו לנו אותו שם בבראשית רבה (צד ה), כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובזרעו, ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו. ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו, ומשם נטל רשות בלכתו לחרן. ואמר הכתוב זבחים, להודיע שלא היו עולות כאבותיו, כי אברהם עולות הקריב. ורבותינו אמרו (זבחים קטז א) לא הקריבו בני נח שלמים, עולות הקריבו, ובנח כתוב מפורש (לעיל ח כ) ויעל עולות במזבח, אבל יעקב מפני פחד ה' הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות, כמו שדרשו (תורת כהנים ויקרא טז א) שלמים שמטילין שלום בעולם. והנה היתה תחלת כונתו במדת הגבורה שהיא הקרובה אליו, וזהו הטעם שהזכירו בבראשית רבה (צד ה) שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו, והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בתחילה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בכבוד הרב: וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר קלה) בלשון הזה וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג), וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו, אלא עדיין לא נתן ליעקב כח ונשבע כח שנתן לאביו, שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, ומאי ניהו הוא דכתיב ביה (מ"א יח לח) ותפול אש ה' ותאכל את העולה, וכתוב (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא וגו'. עד כאן במדרש. ומדבריהם נלמוד שמפני כן לא אמר ויזבח זבחים לה', לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו, שנאמר (מ"ב ז כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, והוצרך לפרש עתה. והנה בזכות הקרבות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה, זהו שאמר אלהים במראות הלילה, והוא מה שאמר אנכי האל אביך, כי הוא האל בית אל אשר אמר לו בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה (לעיל לא יג), והוא אלהי אביך, הוא השם והיא המדה, והבטיחו שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר העניו, וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה:

ספר הפרדס הל' אבילים של גאונים

הורה רבינו שמואל בן רבינו יהודה הכהן משום אביו לישב באבילות לבני לבני בנים כשנפטר זקנים, אבל זקן לא ישב על בני בני בנים שהם חייבים בכבודו. וזהו טעמו כ' תחת אבותיך יהיו בניך. וחבריו משיבין לו ההכא הוא בברכה כתיב. ועוד מטעם אחר דגרסינן כל המתאבלים עליו מתאבל עמהן. כלומר אביהן של נכדים מתאבל יתאבלו נכדים עם אביהם על זקנים. ומשיבין לו חבריו אין הלכה כך במועד קטן. וגם אביו ר' יהודה הכהן נ"ע רצה להושיב את רבינו משולם על זקינו רבינו יקותיאל באבילות, ולא הניחו רבינו אליעזר הגדול נוחו עדן ושאר חכמים. ורבינו שמואל בן דוד הלוי נ"ע כמו כן לא הניח להתאבל לבני בנים על זקנים:

ספר חסידים (מרגליות) סימן שמה

כל המצות יקבל עליהם האדם שכר אפי' מצות של אחרים כגון מי שלא ראה אביו ואמו בעומדו על דעתו היכן כיבוד אב ואם, ויש לו זקן וזקנה, הרי זה יקיים עליהם מצות כיבוד כאלו הוא בניהם, וכן אם לא ראה ויש לו אחים גדולים ממנו יכבדם ויכבד צדיקים שנ' (תהלים ט"ו ד') ואת יראי ה' יכבד כענין שהי' לו לכבד אביו ואמו, ושבת בכסות נקיה, וספרים יפים בתיקון יפה. וגם רבותיו יכבד ויירא מהם ומחכמים כענין כיבוד אב ואם ומורא אב ואם, ויכבד את הגדולים וירא אותם ואת מוכיחיו הרי מעלין עליו כאילו קיים כיבוד ומורא, לכך היו קורין לאלישע אבי אבי (מ"ב י"ג י"ד) כי היה מקיים בו מה שהיה מחויב לאביו, אבי בכיבוד אבי במורא.

ראב"ה ח"ג- הלכות אבל סימן תתמא

וראיתי כתוב בתשובות שהורה רבינו שמואל בן רבינו יהודה כהן משום אביו לישב באבילות על זקנים, אבל הזקן לא ישב באבילות על בני בני בנים שהם חייבים בכבודו, וזה טעמא תחת +תהלים מ"ה י"ז+ אבותיך יהיו בניך וגו'. וחבריו משיבים ההוא בברכה כתיב כדאיתא בפרק מי שמת >בבבא בתרא<, ועוד הביא ראה מהך דכל המתאבלין עליו מתאבלים עמו, והם משיבין (והן) אין הלכה כך. וגם רבינו יהודה הכהן (משום) אביו רצה להושיב רבי משולם על זקינו רבי יקותיאל באבילות ולא הניחו רבינו רבי אליעזר הגדול ושאר חכמים. ואני לא ידעתי במאי פליגי, אי בפניו חייב להתאבל ואי שלא בפניו אינו חייב להתאבל כדפרישית, ואין חילוק בין זקנים לשאר:

ספר אור זרוע ח"ב- הלכות אבילות סימן תכח

ובתשובות מ"כ הורה רבי שמואל בן רבי יהודה הכהן משום אביו לישב באבילות לבני בנים כשנפטר זקנים אבל זקן לא ישב לבני בני בנים שהם חייבים בכבודו וזה טעמו תחת אבותיך יהיו בניך. וחבריו משיבים ההיא בברכה כתיב. ועוד מטעם אחר דגרסינן כל המתאבלים עליו מתאבל עמהם ואביהם של נכדים מתאבלים יתאבלו נכדים עם אביהם על זקנים ומשיבים לו חבריו אין הלכה כן במועד קטן. וגם אביו רבי ר' יהודה הכהן רצה להושיב את ר' משולם על זקינו ר' איתאל באבילות ולא הניחו ר' אלעזר הגדול נפשו עדן ושאר חכמים ור' שמואל בן רבי ר' דוד הלוי נ"ע כמו כן לא הניחו להתאבל לבני בנים על זקנים עכ"ל התשובות. וכן הלכה למעשה שאין מתאבלי' בני בנים על זקנים אלא דוקא לפני אביהם משום כבוד אביהם אבל כשאין אביהם מתאבל גם הם אינם מתאבלים וכן הלכה ולשון התשובה קצת מגומגמת:

ספר חרדים פ"ד מצוות עשה מן התורה

במנין המצוה מנו כבוד האב והאם למצוה אחת ופרטן שתי ענפי מצוה: (ג ד ה ז ח ט י) דרשו רז"ל בסוף מסכת כתובות את אביך לרבות אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך וכל דאתרבי מאת דאורייתא הוא כדכתבנו לעיל וכתב רבינו יונה בספר היראה דבכלל את אביך הוי נמי אחו' אביך ובכלל את אמך הוי נמי אחו' אמך וכתב נמי הרי ר' ישראל בס' מנורת המאור נתיב י"ד דאבי אביו בכלל אביו וכן אם אביו ואם אמו בכלל אמו וכן אבי אמו והכי איתא בבראשית רבה על פסוק ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק לכך הזכיר יצחק ולא אברהם שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו והביאו לשון זה בחומש רש"י והרמב"ן משמע דשניהם מדאורייתא אלא דבאביו מחייב טפי מזקנו והוא הדין לזקנתו וטעמא דכולהו משום דבני בנים הרי הם כבנים...

רמב"ם הלכות ממרים פרק ו

הלכה טו

חייב אדם לכבד את אשת ט אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים שזה בכלל כבוד אביו, וכן מכבד בעל י אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתה אינו חייב, ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו.

שו"ת מהרי"ק סימן ל

+בדפוס ונציה הוא שרש מד. נלע"ד דאפילו היינו אומרים שיש לומר קדיש בעבור זקנו או זקנתו דבני בניו הרי הם כבנים מ"מ לא הוו כבנים ממש ויש לו לבן ליטול יותר מבן הבן וזה דבר פשוט וכ"ש דלפי הנלע"ד אין לבן הבן לומר קדיש בשביל זקנו יותר מאדם אחר שהרי (א) מצינו שאמירת הקדיש תלוי בחיוב הכבוד שהרי אמרו הפוסקים ששני אחים נוטלים שני חלקים בקדיש משום שכל אחד חייב בכבוד אביו ומאחר שהדבר תלוי בכבוד אביו א"כ (ב) נראה שבן הבן שאין חייב בכבוד זקנו שהרי לא מצינו בשום מקום שיתחייב אלא בכבוד האב והאם ואשת אביו בחייו ובעל אמו בחייו ואחיו הגדול ומוכח להו מקראי כדאמרין בכתובות פרק הנושא (דף ק"ג) או אשת אביו אפילו לאחר מיתת אביו למצוה בעלמא כדאיתא התם. אבל בן הבן בכבוד הזקן זה לא מצינו בשום מקום. וא"כ אין לו לומר יותר קדיש מאדם אחר אלא שנהגו כן. והא דאמרין דבני בניו הרי הם כבנים היינו דוקא לענין /פריה/ פרים ורביה דאהא קתני לה כדאיתא בבכורות אבל לא לענין אחר. ותדע דכן הוא שהרי בן הבן כשר להעיד לזקנו לדברי מר בר רב אשי כדאיתא פרק יש נוחלין (דף קכ"ח) ואע"ג דלית הלכתא כוותיה. מ"מ פשיטא שצריך הוא ליישב הברייתא דמייתי פרק הבא על יבמתו (דף ס"ב) דבני בניו הרי הם כבנים אלא ודאי לענין פריה ורביה דוקא אתמר כדכתבתי לעיל ומ"מ אמת הוא שנהגו שאפי' איש נכרי שאין קרוב כלל אומר קדיש בשביל אחר ואפילו במקום שיש אומרים בשביל אב ואם אלא שאין נוטל כל כך כמו מי שאומר בשביל אב ואם ותמיד עושים פשרה שיטול הנכרי שלישי או רביע והשאר יטול בשביל אביו ואמו וכ"ש האומר בשביל זקנו שיטול גם הוא חלק אפילו במקום שיש אומר בשביל אב ואם ואי לדידי צייתיתו אמינא דרך פשרה שהאומר על אביו יאמר ב' פעמים והאומר על זקנתו יאמר פעם אחת ואמנ' דוקא בענין (ג) הקד' אבל בענין התפלה כך לי האומר בשביל אביו כמו האומר בשביל אחר שאין קרוב כלל דאין זה תלוי כלל אלא ברצון הקהל שהתפלה היא שלהם והיא במקום קרבן צבור דהיינו התמיד' שהיו באים משל ציבור ואין ראוי שהי' אדם שלוחם להקריב את קרבנם שלא מדעתם ורצונם (ד) ומטעם זה פסק רבינו שמחה דאפילו יחיד יכול לעכב את החזנות ולו' איני חפץ שיהיה פלוני חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה. והלכך מי שירצו הקהל שיאמר התפלה הוא יזכה בו ולא האחר. ועל דבר המנהג שטען ראובן שאין מנהג הלועזי' שבני בניו יאמרו הקדיש בשביל זקנם הנה כתב רבינו יצחק א"ז שצריך שיה' המנהג קבוע על פי וותיקין וחכמי המקום. ופשיטא שצריך ראובן להביא ראיה שכך היה המנהג ושעל פי וותיקין נהגו כן כ"ש בענין זה שאין הדבר מצוי שב"מ יארעו שני מתפללים בשביל שני מתים בבת אחת וכה"ג אין ראוי להלך אחרי המנהג אם לא נודע בודאי שכן נהגו אבל משום פעם אחת או שנים שיארע דבר אחד במקום אחד ואיתרמי שיעשו כך וכך בשביל זה לא יחשב מנהג קבוע כי אם בדבר שמעשים בכל יום לשם ראוי להלך אחרי המנהג דאי אפשר שיטעו העולם לעשות תמיד מידי יום יום דבר שלא יהי' לו שורש ע"פ הדין והשור' אבל דבר שאין בא כי אם פעם אחת ביובל או בשבוע ודאי אין לסמוך על שנהגו דאמר ב"ד טועים היו באותה... ושלוש מאתי הצעיר יוסף קולון בן מה"ר שלמה זלה"ה:

שו"ת הרמ"א סימן קיח

נתבקשתי מהזקן מוכה אלהים ומעונה הניכר בשערים כמר אשר הנקרא אנשיל טייזינגר +עיינ לעיל סי' קה הערה ה"ז, לחוות לו דעתי אם אפשר שבן בתו יוכל לומר לו קדיש אחרי מותו, מאחר שהוא גדלו בביתו והשכיר לו רבי והביאו לחיי עוה"ב. ואמרתי לו כן, וביקש ממני להורות לו בכתב כדי שיהיה לבן בתו לראיה בכל מקום אשר ילך.

והנה באתי למלאות רצונו, והנה גלוי ומפורסם בתשובת מהרי"ק +שורש ל ענפים א, ב, ג, ד+ שכתב כן בהדיא שיוכל לומר קדיש במקומו. ואף במקום שאר אבליים המגידיים על אביהם ועל אמם יש לו חלק, ואין הולכים בזה אחר המנהג כדאיתא התם בתשובותיו. ואני באתי להוסיף על דבריו, כי מהרי"ק כתב שם שלא מצינו שבן הבן חייב בכבוד אבי אביו ולכן הרחיק קצת בתחילה שבן הבן כאחר יחשב. ולא כן הוא עמדי, דהרי אמרו במדרש +על פי בראשית רבה סדר ויגש פרשה צד, ה': ויזבח יעקב זבחים לאלהי אביו יצחק ולא לאלהי אבי אביו, שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו, וכן כתב רש"י פרשת ויגש +בראשית מו, א. + ומדקאמר יותר מבכבוד אבי אביו משמע דחייב בכבודו, דבלאו הכי לא שייך למימר יותר והוי להו למימר חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אבי אביו, והוא מבואר נגלה שלא כדברי מהרי"ק.

כ"ש דכמר אשר הנ"ל גדל היתום תוך ביתו, ואמרו במסכת סנהדרין פרק כהן גדול +יט, ב עי' ג"כ מגילה יג, א+: כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו, ולמדו שם מפסוקים הרבה. וכ"ש שהביאו לחיי עוה"ב ששכר לו רבי ללמדו, ואמרו +עיינ רמב"ם פ"ה מהלכות תלמוד תורה הלכה א+ דכבוד רבו הוא קודם לכבוד אביו, שזה מביאו לחיי עוה"ב וזה מביאו לחעה"ב. כ"ש בכמר אשר דכולהו איתנהו ביה, שבן בתו יאמר עליו קדיש כשאר אבליים. ובלבד שתתמצא בתו לזה ולא תקפיד שבנה יגיד קדיש בחייה, כי יותר חייב בכבוד אביו ואמו מבכבוד אבי אביו. ומ"מ +מן ובלבד שתתמצא בתו עד פה באותיות רש"י ובסוגריים בהוצאה ראשונה+ משום שאמרו פ"ק דסנהדרין +ו, ב+ דמצוה לבצוע, גם שלא יחא נראה זה כדבר חדש אניח הדבר על פשרת מהרי"ק, שבן הבן יאמר פעם אחת והמגיד על אביו ואמו יאמר ב' פעמים. כן יהיה לזה, הבן בתו יאמר הוא פעם אחת ויהא לו חלק אחד בקדיש והאבל על אביו ואמו ב' חלקים ויאמר ב"פ. ובזה לא יהיה דבר חדש, כי היה בימים הראשונים אשר לפנינו כמבואר בדברי מהרי"ק, וחיים ושלוש לכל ישראל. נאום משה איסרלש מקראקא +בסוף השאלה נמצאת בכל ההוצאות הערה זו: עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ, והוא יצילני משגיאה בדפוס ראשון היא באותיות רש"י. +

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמ

סעיף כד

לב] כב חייב אדם <יט> לכבוד (כ) חמיו. הגה: לג] י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד /ל"/). לד] ואינו נ"ל, כג (כא) אלא דחייב <כ> בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו' (בראשית מו, א)).

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמ ס"ק לג

[לג] (ליקוט) י"א כו'. מכות י"ב א' ל"ק הא בבנו כו' וערש"י שם (ע"כ):

[לד] ואינו נ"ל. ומגמ' דסוטה מ"ט א' ראה למהרי"ק ונ"ל דלאבי אמו פטור וכמ"ש בב"ר פ' צ"ד בני בנות כו':

רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן רמ

(שם בהג"ה) יותר מכבוד אבי אביו. באליהו זוטא בסוף הספר בת' (ס"א) כתב דהיינו דוקא לענין אם יש לו לכבוד לאביו ולאבי אביו אבל בלא"ה חייב בכבוד אבי אביו בכל מילי כמו שחייב לאביו ע"ש שחולק על דעת המהרי"ק דאינו חייב כלל בכבוד אבי אביו ועיין בתשובות שבו"י (ח"ב סי' צ"ד) ובראנ"ח פרשת תולדות:

ש"ך יורה דעה סימן רמ ס"ק כג

כג אלא דחייב כו' - וכתב הב"ח ולפי זה נראה דאם אין לו לאב ויש לבן כייפינן ליה לבן הבן כפי אשר יכול (כדלעיל ס"ה בבן אצל האב):

חיי אדם חלק א כלל סז

סעיף כה

חייב אדם בכבוד אבי אביו ולכן אם אין לאביו לפרנס אבי אביו, כייפינן לבן הבן לפרנס אבי אביו כדינו שחייב לאביו, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו:

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמב

סעיף כא

אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו, לט <יד> אלא אם כן רבו חולק לו כבוד. הגה: נון] ואפילו תלמידו של התלמיד או בנו של התלמיד אין להם לעמוד לפני הרב נגד רבו או אבי התלמיד, אלא אם כן הרב חולק לו כבוד. מ (יג) ודוקא אם הרב הוא כן רבו של זה היושב לפניו. (ב"י בשם שבולי לקט).

ש"ך יורה דעה סימן רמב ס"ק מ

מ ודוקא אם הרב הוא גם כן כו' - ובתשובה מהר"י כהן מקראקא סימן י"ט כתב שכבוד רבו של רבו אפילו לא למד לפניו כלל גדול מכבוד רבו וכשלמד גם כן קצת לפניו יש לדחות רבו ולא לכבדו בפניו וע"ש:

שו"ת שארית יוסף סימן יט

זאת השבתי למהר"ר אליעזר שבא ממצרי' ונעשה אב"ד בק"ק פאזנא על תשובת שהשיב וכינויו ליזר, ושם האחד אליעזר אלהי אבי יהיה בעזרו:

ברם הוא לי זר. אכן על ידי שמוכתר בזיר. הוא נודע ומשזר וכו' אחר פרי ס' השבח והשררה אבא בקצרה. מ"מ פעמים באורך. כפי שהענין יצטרך ואהיה כנושא ונותן בענין שבא לידי תשובה ממכ"ת על שאלה קטנה שנשאלה למכ"ת על שמי. וזה נוסח מה שנתבקש ממכ"ת לכתו' ולחתום וז"ל בהיות שהלכה רווחה בישראל שאין לתלמיד לתפוס ישיבה ולקבוע לעצמו במקום רבו וק"ו לתלמיד תלמידו לכן אנו ח"מ גוזרים על תלמידיו וק"ו לתלמידי תלמידיו לבל יהרסו ולא יתפסו ישיבה אפי' תוך ג' פרסאות לדירתו וכדי שלא יפול דין תורה ארצה ח"ו כתבנו וחתמנו כך נוסח מה שנתבקש ממכ"ת לחתום. ע"כ הבקשה: ומ"כ השיב וז"ל בשאלה הזאת נ"ל שהתלמידים של הגאון הם ראויים לקבוע ישיבה לעצמם שהרי אין הבקשה ממנו להשיב אלא מפני הכבוד כו'. עד שהדבר רחוק בעיני להאמין כי תכונת השאלה הזאת לגאון הוא שהרי אתה אומר הלכה רווחה בישראל והריוח הזה הוא בין הדבקים הוא בבל יראה רק בהרמב"ם ז"ל שקביעת ישיבה במקום רבו הוי בכלל חולק על רבו ואחרי הרמב"ם נמשכו קצת אחרונים ואדרבה הרמ"ך תמה על הרמב"ם ז"ל באמרו שלא ידע מניין לו זה לומר שקביע' ישיבה במקום רבו הוי בכלל חולק עם רבו והדין עם הרמ"ך ז"ל דכיון שאין לו איסור חולק על רבו אלא ממה שנ' בקרח לא עלינו תלונותיכם כי אם על ה' לא מצאנו בקרח שקבע ישיבה ללמוד תורה אבל אדרבא לבטל תורה כמו שאחז"ל שהיה אומר טלית שכולה תכלת כו' ולפיכך קראו חז"ל מחלוקת שלא לש"ש כו'. עכ"ל מ"כ. והנה אהובי תמהני איך מ"כ מניח דברי הרמב"ם אשר אחריו נמשכים בני מזרח ודברי הטור י"ד אשר אחריו נמשכים על הרוב בני מערב ברוב הדינים שפסקו שקביעת ישיבה הנה בכלל חולק על רבו ומ"כ תופס דברי מהר"ך שהוא יחיד כנגדם לפסוק כמותו. ועוד הלא גם מהר"ך בעצמו יכול להיות שאינו פליג אלא תמה שכתב מנין לו זה ויכול להיות דלא פליג כמו שמצינו בכתובות באדמון שאומר וכי בשביל שאני זכר הפסדתי וגם ר"ג אמר רואה אני את דברי אדמון וידוע שכל מקום ששנה ר"ג במשנתנו הלכה כמותו ובדין אדמון פסקו התו' דלא כמותו

וכן המרדכי פ' מי שמת מביא האלפסי ומפרש הטעם שאדמון אינו פליג וכן פסק הסמ"ג דלא כמותו וכתב בשם ר"ת הטעם לפי שאדמון אינו פליג וגם ר"ג שאמר רואה אני את דברי אדמון מפרש רואה שיש לתמוה אבל לא פליג ומ"כ פסק כנגד הרמב"ם והטור וגם מהר"ק פסק שאסור להשיב ישיבה במקום רבו ומ"כ תפס דברי מהר"ך נגד כולם והוא בעצמו אינו אלא תמה וא"כ איני יודע על מה וסמך מ"כ בפסק הל"ז ואם מ"כ סמך על שהכריע מ"כ כמהר"ך דקרח לא תפס ישיבה והעיקר לימוד ממה שנאמר אצלו לא עלינו תלוניתכם כי על ה' כו' כנ"ל וקרח אדרבה ביטל ת"ת כנ"ל ועל זה סמך מ"כ. אהו' סמך זה משענת קנה הרצוץ חדא שרא לי מ"כ כי מצודת הזכרון הטעה מ"כ כי דין החולק על רבו אין הגמ' דורש אותו מפסוק שהביא מ"כ דהיינו לא עלינו תלוניתכם הכתוב אצל קרח כי אם מפסיק של בהצותם על ה' שכתוב אצל דתן ואבירם בפ' פנחס ושם אינו נזכר קרח כלל רק דתן ואבירם ולא מצאנו בדתן וכו' רק פלוגתא של תשתר עלינו ועוד באם היה העניין בשביל ביטול תורה מנא לה לגמרא ללמוד דין של החולק על רבו כחולק על השכינה דילמא גם לחלוק מותר וכאן בשביל שרצו לבטל תורה לכך הוה על ה' אלא נר' שאין כאן טעם של ביטול תורה כלל וא"כ גם הכרעה זו אינ' במאזני צדק. וא"כ נראה לי שאמת שהלכה זו אינה בין הדביקים רק רווחה בישראל לפסוק כהרמב"ם וכתור ולא כמהר"ך שהוא יחיד וגם אינו רק תמה. וגם אין לדחות יודעים מפני אינו יודע ולכן אל יהא כ"כ רחוק למ"כ להאמין שתכונת הבקשה בשמי כי כל כי האי מילתא לימרו משמאי. ועוד השיב מ"כ וז"ל ומה שכת' ק"ו לתלמידי תלמידיו אמת אין זה ק"ו בכל י"ג מדות אבל אדרבה אפי' להרמב"ם שאין התלמיד יכול לקבוע פשיטא שתלמיד של תלמוד יכול לקבוע שאין תלמיד חייב בכבוד רבו של רבו מידי דהוה אבן שאינו חייב בכבוד זקינו ולדעתך אתה השואל יהא אבידת רבו של רבו קודם לאבידת רבו רחמנא ליצלן מהאי דעתא ולכן איני מאמינך שיצאו הדברים האלו מפי הגאון עכ"ל. והנה אהובי תנאי שקלת מעלמא ובאת לדון מסברת הכרס הלא כתיב בספר שבולי הלקט ובית יוסף הביא אותו וז"ל אם יש לרב שלך רב במדינה והרב ההוא אינו חולק לו כבוד גם אתה אינך צריך לעמוד מפניו. עוד כתב וז"ל אבל בהא איכא לספוקי היכא שמהרב של רבך לא למדת אם תוכל להעביר כבוד רבך מפני כבודו עכ"ל הרי בפ' שכבוד רבו של רבו אפי' שלא למד לפניו כלל גדול מכבוד רבו שהרי אין להסתפק רק אם יכול לכבד גם רבו או רבו של רבו לבד. וכשלמד ג"כ קצת לפניו יש לדחות רבו ולא לכבדו בפניו. ונראה ראייה קצת שאמרו בגמרא האב אומר השקיני מים ואמו אמרה השקיני מים מניח אני אמי שאני והיא חייבין בכבודו וה"ה לרבו של רבו ואל תשיביני מאביו ואבי אביו שלשם אין לומר אני חיי' בכבודו שאין חייב בכבוד אביו אבל ברבו של רבו שלפחות הוא חייב קצת בכבוד רבו של רבו מפני תורתו שייך לומר אני והוא חייבין בכבודו וק"ל סוף דבר מבואר שגדול כבוד רבו של רבו מרבו. וא"כ הוא ק"ו שאין עליו פירכ' והוא מי"ג מידות ולא עלי תלויות מר אלא על הרב בעל שיבולי הלקט לכן רחמנא ליצלן מיצר הרע ולא ליצלן מהאי דעתא כמו שכתב מר... לכן אהו' לפי הנר' קרוב זה ראוי להתרחק אכן מעלה עשן קא חזינא הכא וכמו שהוגד לי גם כן איך מ"כ היה כועס ומתרעם על שלא כתבתי למ"כ בעצמי ואם כן כל הנ"ל אין חידוש דלא עדיף מ"כ ממרע"ה ואולי תעשה גם כן עוד כמרע"ה כדכתיב וייטב בעיניו כפי' רש"י הודה ולא בוש וכו' אבל באמת לא היה בכאן מקום לכעוס כי כוונתי היתה הואיל וכתב מהרא"י וז"ל אף כי אין דרכי להשיב אם לא שהובררתי מרצון בעלי דינים או דיניהון עכ"ל. לכן אמרתי באולי לא ישוב לי מ"כ ונתתי לשאול ע"י אחר כי אני צד אחד ואף כי מהרא"י כתב זה בדיני ממונות מ"מ אמרתי אולי מ"כ לא יחלק. זהו כונתי ולא משום הרהור גסות כמו שעלה על דעת מ"כ גם תחלת פי דברי מ"כ אין בקשתו ממני להשיב אלא מפני הכבוד עכ"ל דנתתי ג"כ כאלו אני מכת גסי הרוח הרודפים אחר הכבוד חלילה לזרעא דאבא והואיל ואמרו חז"ל שרי לי' לאיניש לאודועי באתרא דלא ידעו ליה לכן אומר שידוע לכל באי שערי שאין בי תהלה לאל אפילו אחד משמנה שבשמינית וגם אני נוטה לקצה השני הנוטה לצד שפלות עד בוש רק שמניעה הישיבות הוא מטעמים הנ"ל וכאשר כתב מ"כ בעצמו בסוף. וכן חן למ"כ שצדד וכתב שראויים לנדות אף כי לא הייתי צריך לזה שכבר נענעו לי ראש. אהובי אם הערתתי על מ"כ איזה דברים אגב שטפי ומרוצת הלשון אל ירע בעיניך כי הוא אצלי ע"ד לא יבושו כי ידברו אויבים בשער ובאם יבא דבריך אלי וכבודך ושלום:

שו"ת שתי הלחם סימן מג

בהא דכתב רבינו בעל ההגה ב"ד סי' ר"מ סכ"ו ז"ל י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרה"ק שורש מ"ד) ואינו נראה לי אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגומר) עכ"ל והענין במוהרי"ק ז"ל דראיותיו אינן כ"כ מוכרחות. במ"ש שהרי לא מצינו בשום מקום שחייב אלא בכבוד אביו ואמו ואשת אביו בחיי אביו ובעל אמו בחייה ואחיו הגדול כדאיתא בכתובות פ' הנושא דמוכחו להו מקראי ע"ש. דאחר המחילה הראויה הא דלא מצינו אינה ראייה. דהנה ק"ו דן אדם מעצמו ויכול אני ההדיוט למילף ליה מק"ו דאשת אביו או אחיו הגדול ואין ספק אצלי דמוהרי"ק ז"ל הרגיש בזה ולכך כת' באריכות לשון דלא מצינו אלא הני דמוכחו להו מקראי כלומ' ואם איתא דחייב בכבוד זקנו מק"ו מהני. א"כ קשיא לן דמנא לן לרבות הני. מסתייה לן לרבות זקנו דתפסת מועט תפסת.

ומכל מקום נראין אלי דברי בעל ההגה דהוא בתרא וראה ופליג עליה דמוהרי"ק ז"ל וראיתו פשוטה דחייב אדם בכבוד זקנו. אך לא כמו כבוד אביו שכבודו גדול הואיל והוקש לכבודו של מקום.

אמנם בפני אביו אם ישאל לו זקנו דבר אחד ששאל לו אביו נראה לי ודאי דכבוד זקנו עדיף וקודם. מאחר שהוא ואביו חייבין בכבוד הזקן.

וחוזרני על ענין ראשון דהן אמת דהשכל מחייב בכל הכתוב לעיל ודהלכה כרבינו בעל ההגה. אכן ממעשה רב דאיתא בתשיעי דסוטה דמ"ט = דף מ"ט = דהאחרונים הרגישו בו. וז"ל רב אחא בר יעקב איטפל בר' יעקב בר ברתיה

כי גדל א"ל אשקין מיא. א"ל לאו בריך אנא. היינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא עי"ש א"כ הרי מפורש בתלמוד ערוך דעם היות שגדלו כאב לא שמע אליו מחמת דאין בן הבן חייב בכבוד זקנו ובודאי צדקו המשיגים דאמרו דאשתמיט מהני רברבי מוהרי"ק ומוהרמ"א מעש' רב זה לחזק סברתו וזה להודות לדעת מוהרי"ק.

אמנם לבי נוקפי להחליט הדבר כי שניהם כאחד טובים והם שרי התורה. כל רז מהם לא נעלם מכ"ש מה שבתלמוד ערוך. ויכול אני לומר דאפשר דשניה' ראו מעשה ונזכרו הלכה. אבל מאחר שראו לאריה דבי עילאי ה"ה מאור הגולה רש"י ז"ל דקא רביץ עלייהו במה שפירש רבי רבי גדל גדל ואעפ"כ איני בנך בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן עכ"ל ע"ע. אם כן לכך מוהרי"ק העלים עיניו. וגם רעהו הטוב מוהרמ"א ז"ל לסיבה ידועה כי ממעשה זה ליכא למילף מניה לא כדעת מר ולא כסברתו דמר מחמת דמיירי כשגדלו וחילוק זה יאמר מוהרי"ק למוהרמ"א. ומשמעות הדבר' שכתב רש"י ז"ל בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן משמע דס"ל דודאי שחייב בכבוד זקנו אך לא כמו הבן. ועוד יש לחלק מן הבן. לבן הבת היורדת מדרגה אחת אחר נישואיה וזה יענה מוהרמ"א למוהרי"ק ז"ל אם היה מסתייע מהאי עובדא. ולפיכך שניהם בשב ואל תעשה הניחו האי עובדא בקרן זוית. ושנו חכמים וגלו לנו דעתם כדחזי מתוך ספרתם.

והנה בעיקר ראיית מוהרמ"א ז"ל שהביא מהמדרש דרבי יוחנן שהוא בעל המימרא דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו שמעתי מא' מהגאונים נר"ו דשאל בפני תלמידיו דהנה ראיית מוהרמ"א היא ראייה שמפורש בדברי ר"י דאמר יותר מכבוד זקנו. אמנם על ר' יוחנן קשה מנא ליה הא. ומאין נפקא ליה.

ותירץ להם על פי הכלל דאין ריבוי אחר ריבוי. אלא למעט. וא"כ הכא דכתיב אביו יצחק. אינו אלא למעט אבי אביו, ולעניות דעתי במחילת כבוד תורתו אין כאן אלא ריבוי אחד. דהא חד לגופיה איצטרך דהא עכ"פ היה צ"ל ויזבח זבחים לאלהי אביו. או לאלהי יצחק. א"כ אין כאן כלל ריבוי אחר ריבוי. ועוד דכלל זה אינו אלא היכא דלא מצינו למדרש לרבווי אבל היכא דמצינו למדרש דרשינן וכן נמי הוא הכלל באין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבו' וזה פשוט אצל בעלי הכללים. אם כן הכא אפי' תימ' דאביו יצחק הוא ריבוי אחר ריבוי כדעת הרב ושהיה די במה שיאמר ויזבח זבחים לאלהים אכן מצינא למדרש לשני ריבויים אדרב' כדי למילף מינייהו חיוב לכבד אבי אביו שוה בשוה לאביו.

אמנם אשר אני אחזה לי הוא זה דהואיל ומצינו בקרא וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו והיינו לאפוקי אמו דלא עשה אלא מפני כבוד אביו אבל יעקב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וגם מצינו דאמר יעקב לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק הרי זה חלק כבוד לאבי אביו והכא מצינו שסתם דבריו ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ולא כתב לאלהי יצחק אביו א"כ לאו למעוטי אבי אביו קא אתא דאם כן היה אומר לאלהי יצחק אביו. והיה ממעטו כל עיקר לאבי אביו כעין מה שנאמר והיינו כעין ההפרש שיש בין כשאומרים משה רבינו או רבינו משה. דכשאומרים רבינו משה מכלל דיש אחר ג"כ שהוא רבינו ולכן הואיל וכתוב לאלהי אביו יצחק הרי זה בכלל אביו הכניס גם לאבי אביו הנקרא ג"כ אביו. וכמ"ש האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וכתוב ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק רק דהואיל והכא בענין הזבחים לא הזכיר לאברהם בפירוש רק שהניחו תחת שם אביו ילפי למה דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו דוק והבן ודעהו. כי לא כל א' יודע לחלק בין יצחק אביו או לבין אביו יצחק דזה הוא תחת לימוד חכמת ההגיון שלא כל רבני הזמן בקיאים בה. לפי ששמעו ע"ד הפשוט משרז"ל מנעו בניכם מן ההגיון ודוק.

שו"ת שבות יעקב חלק ב סימן צד

זקן וזקנה שמת בנם והניח אחריו בן והם גידלו את היתום ולמדו עמו ושכרו לו מלמדים עד שזכה ללמוד כאחד הבחורים והוא יורש שלהם והאם רוצה למחות שלא יאמר אחר מיתתם קדיש אחריהם הדין עם מי.

תשובה הנה בגוף הנדון אי האבלים מחוייבים להניחו לומר קדיש על דבר זה לא שאלת כי כבר יצא המוסכם בתשובת מהרי"ק סימן מ"ד ובתשובת רמ"א סי' קי"ח שנכדס יאמר קדיש פעם אחת ואבלים על אביהם ואמם יאמרו שני פעמים כמ"ש רמ"א שם בתשובה וכ"פ בי"ד סימן ר"מ סעיף כ"ד בהג"ה ואע"ג דלענין כבוד חייבין גם כן בכבוד אבי אביו מ"מ כבוד אב קודם כמ"ש רמ"א שם בתשובה וכן הסכמת האחרוני' אביו מ"מ כבוד אב קודם כמ"ש רמ"א שם בתשובה וכן הסכמת האחרוני' ואף שגיסו הגאון זצ"ל בספרו אליהו זוטא סוף הספר מפקפק בזה מ"מ אין דבריו מוכרחים ואדרבה מסוגיא זו דסוטה דף מ"ט ופרש"י שם נראה כדעת רמ"א בתשובה דאפילו בבן הבת חייב בקצת כיבוד וכ"ש בבן הבן דקם תחת אביו בכל מילי ליכא מאן דפליג דחייב בכבודם והתם בסוטה מיירי בבן הבת יע"ש וכן נ"ל קצת ראייה ממה דאי' בפרק המוכר את הספינה דף צ"א ע"ב וישם כסא לאם המלך לאמה של מלכות זו רות שהית' זקנתו של שלמה אפילו הכי כבדה כל כך לשום לה כסא אצלו ואי לאו דמחויב בכבוד הא קי"ל ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ועכ"פ לדינא גם הסכמנו שם בענין קדיש לומר קדיש פעם אחת ולענין דינא אי האם יכולה למחות היה נראה לפום רהיטא דיכולה למחות ואין לדמות למה שפסק רמ"א בי"ד סימן שע"ו ונהגו לומר קדיש על האם אף על פי שאב חי עדיין אין בידו למחות מכל מקום המעיין בד"מ שם יראה דמדינא יכול האב למחו' כיון שכבודו קודם לכבוד אביו וכמ"ש בב"י שם סימן שע"ו אלא שמצד המנהג כתב רמ"א בד"מ וזה לשונו מיהו נהגו לומר לעולם קדיש אפי' בחיי האב אם כן הבו דלא לוסף עלה היכא דנהוג נהוג אבל בכהאי גוונא שהוא בלאו הכי מלתא דלא שכיחא כולי האי למות בנו יחידו ונכדו קיים ואמו ימחה מלומר קדיש על חמיה וחמותה ובדבר

דלא שכיח לא שייך מנהג ועוד יש לחלק דדוקא באשתו לא שייך למחות כיון שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו אף אחר מיתתה אף אם אחד רוצה למחות בטלה דעתו אצל כל אדם מה שאין כן בכלתה שנתרחק מחמיה וחמותה אפשר דיכולה למחות לבנה לומר קדיש לכן נראה לכאורה להדיא מתשובת רמ"א סימן קי"ח שהשיב ז"ל אם אפשר שכן בתו יאמר קדיש אחרי מותו מאחר שהוא גדול /גדל/ בביתו והשכי' לו רבי להביאו לחיי הע"ה כ"ש דגידול /דגידול/ אותו תוך ביתו ואמרו במסכת סנהדרין פ"ב כל המגדל יתום בתוך ביתו כאלו ילדו ולמד כן מפסוקים וכ"ש שהביאו לו לחיי עה"ב ואמרו דכבוד רבו עדיף מכבוד אביו שזה מביאו רק לחיי עה"ז וזה מביאו לחיי עה"ב כ"ש בזה דכולהו איתנהו ביה שכן בתו יאמר עליו קדיש כשאר אבילים (ובלבד שתמצא בתו לזה ולא תקפיד שבנה יגיד קדיש בחייה כי יותר חייב בכבוד אב ואם מכבוד אבי אביו) ומ"מ משום שאמרו פ"ק דסנהדרין דמצוה לבצוע גם שלא יהיה כדבר חדש אניח הדבר על הפשרה דמהרי"ק שכן הן יאמר פעם אחת והמגיד על אביו ואמו יאמר ב' פעמים כן יהיה לזה בן בתו עכ"ל רמ"א שם בתשובה הרי דהתנה להדיא בלבד שתמצא בתו לזה ולא תקפיד שבנה יאמר קדיש הרי דבקפידא תליא מלתא אפי' נגד אביה ואמה לדעת רמ"א ויכולה למחות אם תמצא נגד חמיה וחמותה אברא כד מעיינן יראה דאין הנדון דומה וראה /לראיה/ דהתם בתשובת רמ"א האם הוא בתו של זקן וזקנה וממאס בכבודם נגד עצמם שמקפדת שלא יאמר בנה קדיש על כן יכולת בידיה נגד בנה לחייב לציית לאמו יותר מאבי אמו משא"כ כאן בנדון שלפנינו כמו שאמה ודאי אינ' יכולה למחות לבנה לומר קדיש על אביו כי כבוד אב גדול מכבוד אם אליבא דכ"ע כן אינה יכולה למחות לומר קדיש על חמיה וחמותה לפי שהוא כבוד בעלה אביו של בנה כי כבודם הוא כבודו בקבר בודאי ניחא ליה לזכות לאביו ולהביאו לחיי עה"ב וכן להיפך זלזולו הוא זלזולו שלו מצינו בש"ס מכבודו בחייו מכבודו במותו ואפילו לאחר מותו אמרינן אומדנא כי האי ויש קפידא בזה כדמצינו בסנהדרין דף מ"ו שרה גופה ניחא ליה כי היכא דנתייקר בה אברהם ואפי' באשתו אמרו חז"ל בכתובו' אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד מכ"ש באביו לאחר מותו אינו רוצה בנו בקבר שיבזה אביו שלא לאמר עליו נכדו קדיש וברא מזכה אביו שבנו יאמר עליו קדיש למלא מקום אבותיו ואין האם יכולה למחות ואם יאמר האומר מצדו תברא ומדוויל ידיה משתלם כיון דאמרינן אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב"ד אפי' לאחר מותו וכיון שהיא מקפדת על זה א"כ ניחא לו יותר ברצון אשתו מאביו וסמך לדבר על כן יעזוב איש את אביו ואמו ודבק באשתו אי משום הא לא ארי' דדוקא בעודה עמו אמרינן כן דניחא ליה צוותא דאשתו כדכתיב ודבק באשתו משא"כ היכא שנעשה רווח בין הדבקים זו פירש לחיים וזה פירש למיתה ודאי ניחא ליה יותר בקבר בתקנתא וכבוד אביו מאשתו המעותדת ומזומנת לאחר והוא מלתא דמסתבר לכל יודעי דת ודין ועוד נראה דגם בנדון שכתב רמ"א שם בתשובה בבן הבת שאמו יכולה למחות כל זה כתב שם לפי מה שעלה על דעתו מתחלה להשוות לגמרי לשאר אבילים בענין אמירת קדיש אפש' שבזה יכולה למחות שהוא נגד כבודה שסיברו שאומר קדיש על אמו אבל לפי הפשרה שהוא אומר רק פעם אחת במקום שאר אבילים שאומרים שני פעמים ודאי דאין זה נגד כבודה ובבן הבת ודאי כ"ע מודו דאינה יכולה למחות מטעם דכתיבנ' לעיל וכיון שאביו זקינו ואשתו מגדלין אותה לת"ת ויורש אותם אינו מן הראוי שתהא מקפדת על זה ואף אם מקפדת על כך בטלה דעתה אצל כל אדם ואין קפידתה קפידא כלל וכופין את נכדם לומר קדיש פעם אחת כדינו ע"פ הפשר הנ"ל שלא יהא בכלל משלם רעה תחת טובה ואם אביו זקינו למד עמו בעצמו נ"ל פשוט שיאמר עליו בן הבת קדיש אם אין לו בן אחר כמו שאר אבילים בשוה להם וא"צ כלל לפשר דלעיל דהא אפי' אם רק גידלו לתלמוד תורה ע"י אחרי' שלמדו עמו דעת רמ"א שם בתשובה אפילו בבן הבת שמדינא יאמר בשוה עם שאר אבילים אלא שהניח הדבר ע"פ הפשר שיצא ממנהרי"ק ובנדון זה שאב אביו למד עמו בעצמו תורה שהוא עיק' המצוה כדאי' בפ"ק דקדושין דף ל' ע"א אמר ר' יהושע בן לוי כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ודאי שהוא כבנו ממש לענין אמירת קדיש בשוה וכל המפקפק בזה אינו אלא מן המתמיהין ואמת ליעקב תתן הקטן יעקב.

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שמה

...אלא לפ"ז ממילא בטל מנהג השני שהנהיג מ' יוחנן ליתן קדיש להשכיר כיון שאין זכיה להמת כמובן ומשו"ה לא נמצא מנהג זה כתוב ברמ"א /יו"ד/ סי' שע"ו ולא במג"א סי' קל"ב אלא בקרובים האומרים קדיש בשביל קרוביהם דס"ל דיש להם זכיה מצד עצמם לגאול קרוביהם בחייה' גם כי אחר מותם מצינו יבום נוהג בקרובים כמ"ש רמב"ן פרשת וישב וגאולת הדם נוהג בקרובים אבל שכיר הבא בשביל מת אין לו שום זכיה' האמנם דברי רמ"א לקוחים ממנהרי"ק שרש למד שכ' פשרה זו בבן בנו ומדמה שם למנהג שנהגו בגליל שלו להשכיר א' ולומר קדיש ומשמע דין א' לשניהם והשתא כיון שהרמ"א פסק כן בקרוביהם ה"ה בשכיר ולע"ד המהרי"ק לטעמי' אזיל דס"ל אין בן הבת חייב בכבוד זקנו וכאחר יחשב ומשו"ה אי לאו דבגלילות נהגו להתפשר אפי' עם שכיר מכ"ש עם בן בנו אבל הרמ"א הא פ' בי"ד סי' ר"מ סכ"ד דחייב בכבודו וכן משמע מלשון רש"י סוטה ס"ט ע"א רבי רבי בר בריך אנא ואין עלי לכבדך כבן עכ"ל נ"ל דעל ידי מילוי מים היה מתבטל מת"ת ואלו גבי אביו חייב להתבטל קצת כדאי' בש"ע י"ד רס"ג ע"ש ובן בנו אינו מחויב לכבדו כאב וכן מבואר דהרי הבן אינו נעשה שליח ב"ד להכות אביו כמבואר בש"ע סעי' ה' ואלו לזקנו נעשה גואל הדם להרגו כמבואר במכות י"ב ועכ"פ מחויב להצילו מדינו של גיהנם ומצאנו בילקוט ישעיה ר"ט בפסוק יעקב אשר פדה את אברהם שפדאו מכבשן האש ועיי' ש"ס סנהדרין י"ט ע"ב וס"ל לרמ"א ה"ה לכל קרובים יש שייכות וקצת חיוב להציל נפש קרוביהם מני שחת אבל אחר שאינו קרוב ולא אתי אלא מחמת המת עצמו ומת עצמו כבר בטל שותפתו ואינו נוטל בריוח אין לו שום זכיה...

שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן קעח

ש"ה /ב"ה/ יום ג' כ"ז מנחם תקמג"ל ג"ט על רוב שלום טובה וברכה יתענג כבוד ידידי וחביבי הרבני המופלג בתורה וביראת חטא מוה' גבריאל נ"י מ"צ בק"ק דאביטשוויא.

אחדש"ה כו' וע"ד שאלתו אם יש לבני בנים קדיש על זקנם בין שארי אבלים על אבותם או אם יש למצוא פשר דבר ביניהם ומעלתו נ"י האריך קצת במשפטי החלוקה ידע מעלתו כי שאילת הראשונים היא זו וכבר נשאל ע"ז במהרי"ק שורש מ"ד והרמ"א בתשובה סימן קי"ח ויעיין בס' אלי' זוטא על לבוש א"ח בסוף ספרו ואשיב על ראשון ראשון דעת מהרי"ק אף שאמרו ז"ל בני בנים לא כבנים לא כבנים ממש אמרו אלא לענין פ"ו דאהא קתני לה ועיין במס' יבמות דף ס"ב ע"ב וכן ראיתי במהרש"א חדושי אגדות שילהי מס' סוטה ועוד דעיקר הקדיש הוא משום כבוד אב ולא מצינו בשום מקום שכן הן מחויב בכבוד זקנו ותדע דכן הוא שהרי בן הן כשר להעיד לזקנו לדברי מר בר רב אשי כדאית' בפרק י"ב ומפאת ראי' זו' לבדנה דחה בעל א"ז את דברי הרמ"א בתשובה וכתב ז"ל ואין לדחות דברי הש"ס משום דקדוק במדרש עכ"ל ואני בער ולא אבין ראי' זו וכי בשביל שכשר לו לעדות א"י לזכותו מה ענין פסול עדות דקרובים שהוא בין לחוב ובין לזכות עפ"י התורה אצל ענין הזה שמזכהו וכי לדעת הפוסקי' דס"ל דקרובי אם כשרי' מן התורה להעיד א"כ הן על אמו אין אומר קדיש ואין לחלק בין אם לקרובי אם ועיין בהרמב"ם פ' י"ג מהל' עדות ובח"מ סימן ל"ג ובאחרונים שם ובזה אמרתי צחות במה דאז"ל במס' סוטה דף מ"ט ע"א רב אחא בר יעקב איטפל בי' ברב יעקב בר ברת' כי גדל א"ל אשקין מיא א"ל לאו בריך אנא והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא ר"ל דוקא בעבור שהוא בר ברת' שעפ"י התורה כשר להעיד שהוא מקרובי אם ולכך אינו מחויב בכבודו כדעת מהרי"ק ועיין לקמן איה' בד"ה אבל.

והרמ"א בתשובה חולק על מהרי"ק ומביא ראי' מבראשית רבה ויזבח יעקב זבחים לאלדי אביו ולא לאלדי אבי אביו שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אביו וכן פירש"י בחומש ומדקאמר יותר מכבוד אביו ולא קאמר חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אביו ש"מ דגם בכבוד אביו חייב אלא בכבוד אביו מחויב יותר וכן העתיק בהגהותיו לש"ע י"ד סימן ר"מ סעיף כ"ד וז"ל י"א דאין אדם חייב בכבוד אביו מהרי"ק שורש מ"ד ואין נראה לי אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו וראי' ממדרש גבי ויזבח זבחים עכ"ל ושם בתשובה הניח הדבר על פשרת מהרי"ק לענין קדישים שכן הן יטול חלק אחד מן הקדישים ואבל על אב ואם יטול שני חלקי' וצל"ע קצת על הגהות הרמ"א שם סימן שע"ו סעיף ד' שכתב ז"ל ויש מקומות שאפילו יש אבלים על אביהם ואמם אומרים שאר קרובים אלא שעושין פשרה ביניהם שאין אומרים /אומרים/ כ"כ קדישים כמו האבלים על אב ואם מהרי"ק שורש מ"ד עכ"ל וקשה לשטתי' בסימן ר"מ ה"ל לחלק בין שאר קרובים לבין הן דמחייב בכבוד הזקן וכן בד"מ בסימן שע"ו העתיק דברי מהרי"ק בסתם שאין בן הן מחויב בכבוד אביו ובד"מ סימן ר"מ פקפק על דברי מהרי"ק ממדרש הנזכר והנה לכאורה פסק הרמ"א לענין כבוד אביו צריך ביאור ממה דאז"ל במס' קדושין דף ל"א ע"א דשאל בן אשה אלמנה לר"א אבא אמר השקיני לי מים ואמא אומרת השקיני לי מים איזה מהם קודם א"ל הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייב בכבוד אביך וכן הוא בש"ע שם /יו"ד/ סימן ר"מ סעיף י"ד והוא לשון המשנה סוף מס' כריתות אבל אמרו חכמים האב קודם לאם בכל מקום מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו וקשה לדעת הרמ"א גבי כבוד אביו וזקנו למה יקדים כבוד אביו נימא נמי הנח כבוד אביך ועשה כבוד זקנך שאתה ואביך חייבים בכבוד הזקן אבל לפמ"ש הרמ"א עפ"י מדרש ורש"י צל"ע ולכך אני אומר דבר חדש ודאי במעמד שלשתן יחדו הזקן ובנו ובן בנו אם אומר לו אביו השקיני מים וזקנו אומר נמי השקיני מים אז אפילו אם נותן לאביו שורת הדין על אביו להשקות לאביו הזקן מפאת כבוד אב ועתה ל"ל לתטריחו לאביו לתת לו והוא יתן לאביו נותן הוא תכף לאביו אביו ומקיים כבוד שניהם כאחד הגם שמקדים זקנו לאביו זהו בעצמו מכבוד אביו שלא להטריחו אבל במקום דליכא ע"ד זה ודאי כבוד אביו עדיף והוא נכון לענ"ד.

אבל ראיתי בס' א"ז שם שמביא ראי' נגד פסק הרמ"א מדאמר רב יעקב לאו בריך אנא (וכן מצאתי לאח"ז בס' אמרי שפר ועיין לקמן) אלמא דאינו חייב בכבוד אביו אמנם כבר פירש"י /פירש רש"י/ על מה דאמרי שם היינו דאמרי אנשי רבי רבי בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן עכ"ל והנה לפי דברי הרב מוהרי"ק (ובעל א"ש) וא"ז הך מלת כבן אך למותר דהרי לשטתם אינו מחויב בכבוד הזקן כלל אבל לפי דברי הרמ"א הוא הדבר אשר דבר רש"י דאינו מחויב לכבדו יותר מאחר' ובעל א"ז הרגיש קצת ועיין שם אמנם לכאורה נראה ראי' מהימנא לשטת מהרי"ק עפ"י מ"ש הרמב"ם פ"ה מהל' ממרים הל' ג' ז"ל וכן המקלל אביו ואביו אמו ה"ז כמקלל אחד משאר הקהל עכ"ל הרי שדין זקן כאחד העם ומרן בכ"מ כ' ז"ל נראה שנלמד כן ממה דאיתא במכות דף י"ב ע"א תני חדא אב שהרג כו' ופירש"י /ופירש רש"י/ כו' שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו וכ"מ בב"ה ובספר בל"י (ואח"ז בבואי הנה ק"ק פראג ה' אנה ספר אמרי שפר להגאון מוהר"א נ' חיים והראוני שם פ' תולדות שמביא דברי רש"י ממס' מכות להוכיח שאינו מחויב בכבוד הזקן בונה וסותר בדברים של טעם ודעת ובקשת משם ומצאת) והיא לכאורה יותר ראי' מבוררת מראי' שהביא הרמ"א מדברי מדרש האגדה ויזבח זבחים ועיין בהרמב"ן ויגש אמנם מדברי רש"י במכות אינה כ"כ ראי' די"ל במקום אביו אינו חייב בכבוד אביו והדבר צריך תלמוד בכמה מקומות ועיין בית שמואל אה"ע סימן קט"ז ס"ק י"ד בשם הג"מ.

יען מדנקט המדרש ורש"י סתם לאלדי אביו יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד /אביו/ אביו ולא נקט מכאן שחייב אדם כו' כדרכו של רש"י במקומות אחר' משמע שזה ידוע ממק"א שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד הזקן ואנחנו מחסרון הבקיות לא נדע איזה מקום בינה והדעת מכרעת שאדם מחויב בכבוד זקנו מדקיימ"ל דאיהו מחויב ללמדו תורה ועיין בהרמב"ם פ"א מהל' ת"ת למה לא יהי' איהו מחויב בכבודו לכן אין לזוז מפשר שעשו מהרי"ק

והרמ"א בתשובה שכן הבן יאמר קדיש א' ואבל על אב ואם יאמר ב' קדשים וככה חוזר חלילה בין לענין קדיש התפלה ובין לענין הקדישי של המזמורים ושיר היחוד באופן שמגיע תמיד השליש על בן הבן ושני שלושים/שלישים/ על אבל מאב ואם ובמקום שאין אבל על אב ואם ויש בן הבן שאמר קדיש על זקנו ויש אחר שאמר בעבור אחד מקרוביו או שהוא מושכר לומר קדיש בשביל אחד ועיין אלי' ורבא/רבא/ סימן קל"ב יקח בן הבן שני חלקים ואחר חלק א' ויש להרהר בזה כמה פרטים אם אחד אומר בשביל זקנו או חמיו וכי"ב כמה גווני אלא שאין רצוני להאריך בדבר שאין לו שורש בגמרא ובדבר שלא נשאלתי.

שו"ת תורה לשמה סימן רסה

+אם מותר להקיז דם לאבי אביו. + שאלה אם מותר להקיז דם לאבי אביו וכן אם ישב לו קוץ אם מותר להוציאו ואע"ג דעבוד חבורה או"ד כיון דאסור לעשות כן לאביו ה"ה דאסור לעשות לאבי אביו דבני בנים הרי הם כבנים. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

תשובה גרסינן בגמרא דמכות דף י"ב תני חדא אב שהרג את בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה לו גואל הדם וכו' ל"ק הא בבנו והא בבן בנו ופי' רש"י ז"ל הא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם וכו' בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו ע"ש ודין זה פסוק להלכה בהרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות רוצח ע"ש גם עוד איתמר בתורת כהנים פ' קדושים גבי מקלל אביו ואמו כי יקלל אביו ולא אבי אביו ואמו ולא אבי אמו ע"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות ממרים פ"ה ה"ג. המקלל אבי אביו ואבי אמו הרי זה כמקלל אחד משאר הקהל שאינו חייב מיתה וכתב הכ"מ ז"ל שאמר רבינו דין זה מהגמרא הנז' וכמ"ש רש"י ז"ל ע"ש הרי דבקללה אינו מוזהר על אבי אביו ואמו ולא אמרינן בני בנים הרי הם כבנים לענין זה והרי הוא כשאר העם וכן ה"ה גבי חבורה דאינו מוזהר.

והנה לענין הכבוד פסק מהריק"ו ז"ל שורש מ"ד שכן הבן אינו חייב בכבוד זקנו וכתב הא דאמרינן בני בנים הרי הם כבנים היינו דוקא לענין פריה ורביה ולא לענין אחר תדע לך שכן הוא שהרי לענין עדות בן הבן כשר לעדות לדברי מר בר אשי וכו' ע"ש והביא דבריו הגאון רמ"א ז"ל בתשובה סי' קי"ח והקשה עליו מדברי המדרש בפרשת ויגש ויזבח יעקב זבחים לאלהי אביו יצחק ולא לאלהי אבי אביו שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו וכן כתב רש"י בפ' ויגש ומדקאמר יותר משמע דחייב בכבודו דבלא"ה לא שייך לומר יותר והול"ל חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אבי אביו ע"כ ע"ש ועל כן פסק הרמ"א ז"ל בהגה"ה בסי' ר"ס דחייב אדם בכבוד זקנו ע"ש וכן הרב ב"ח ז"ל האריך לחלוק על מהריק"ו והעלה דחייב בכבוד זקנו וכ"כ בט"ז ע"ש וכן בספר מנורת המאור י"ד הסכים דחייב בכבודו וסמך על דברי המדרש הנז"ל ע"ש.

ונראה לומר דאין המדרש חולק עם גמרא דידן ותורת כהנים די"ל הא דאמרינן בני בנים הם כבנים זהו מדרבנן ואסמכוה אקרא וכן מוכח מן הגמרא דיבמות דף ס"ב ע"ב דא"ל רבא לרבא בר מארי מנא הא מילתא דאמרו רבנן בני בנים הרי הם כבנים וכו' ע"ש מדקאמר דאמרו רבנן משמע דד"ל הוא מדרבנן ואסמכוה אקרא ובודאי שגם לענין פו"ר =פריה ורביה= דקי"ל בני בנים הרי הם כבנים לא חשיב קיום מצות פו"ר מדאורייתא ע"י בני בנים אלא רק מדרבנן כמי שלובש טלית של ציצית שאינו מצמר רחלים שהוא פטור מהתורה וחייב מדרבנן דזה קיים המצוה מדרבנן וכמ"ש הפוסקים ז"ל וכן הדבר הזה וא"כ השתא ודאי דלא אמרו רבנן בני בנים הרי הם כבנים לענין איסור לאוין שיש בהם עונש מיתה כי לא יש דבר מדברי סופרים שיתחייב בו האדם מיתה ב"ד ורק אמרו כן לענין הנוגע למ"ע =למצות עשה= כמו פו"ר וכבוד שאלו הם מכלל העשין אבל לענין קללה וחבורה וכיוצא שהם מכלל הלאוים שיש בהם עונש ומיתה ב"ד לא אמרינן הרי כבנים אלא הם כאנשים דעלמא ואינו חייב עליהם ולא באו בכלל והשתא לפ"ז שפיר פסקינן להלכה גבי המקלל אבי אביו דפטור מהמיתה דאיך יתחייב מיתה בשביל בני בנים הרי הם כבנים שהוא מילתא דרבנן ואם תאמר הו"ל להרמב"ם ז"ל לומר דעבד איסורא מד"ס משום דחשיב אביו מד"ס =מדברי סופרים= זה אינו דהא המקלל שאר העם ג"כ עביד איסור מן התורה ורק דאינו חייב מיתה אלא באביו דוקא א"כ למאי נ"מ שיאמר דעביד איסורא מדברי סופרים משום דחשיב אביו מד"ס והלא כד מוקמינן ליה אדין תורה דאינו חשוב אביו אלא כשאר העם איכא נמי איסורא גביה מן התורה דאסור מן התורה לקלל אחד מישראל.

וכן נמי בדין הרוצח דתנן בנו נעשה לו גואל הדם דהיינו בנו של הרוג שהוא בן בנו של רוצח וכן פסק הרמב"ם ז"ל הנה אע"ג דמד"ס בני בנים הרי הם כבנים ואין הבן נעשה גואל הדם להרוג את אביו הנה זה שאני מאחר דכבוד אביו הוא מן התורה וכבוד זקנו מד"ס לא העמידו דבריהם במקום תורה ושפיר נעשה גואל הדם של אביו העיקרי שהוא חייב בכבודו מן התורה.

וע"כ השתא בנדון החבורה יש לומר דהא ודאי אם הכה את זקנו ועשה לו חבורה דאין הוא חייב חנק דזקנו לא חשיב כאביו כי אם מד"ס והוא בלא"ה איכא גביה איסורא משום הכאה דיש איסור לאו במכה אחד מישראל אך בנדון השאלה שהוא עושה לו חבורה בהקזה וכיוצא שהוא מתכוין לרפאותו הנה לדעת הרמב"ם ז"ל והרמב"ן ז"ל דרב מתנא ורב דמי להיתירה פשטוה בסנהדרין דף פ"ד וכוז' בבית יוסף ז"ל סי' רמ"א ועל כן דיינו לחוש בזה לעובדא דרב ומר בריה דרבינא באביו ממש שהוא אביו מן התורה ולא בזקנו שנחשב כאביו מד"ס דוקא ולכן יש להורות דמותר להקיז דם ולהוציא לו קוץ. מיהו המחמיר בהיכא שיש שם אחר לעשות תבא עליו ברכה. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.

שו"ת משפטי עוזיאל כרך ב- יורה דעה סימן לז

(ג) כבוד הסבים בחיי האבות ואחרי מותם.

מענין לענין ובאותו ענין הביא מעכ"ת סברת הלית חן שכתב שהבן חייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו ויליף לה מדכתיב: ויזבח זבח לאלוקי אביו יצחק, ופרשו מכאן שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו, (פרש"י בראשית מ"ו, א'), ומעכ"ת תמה עליו דאעיקרא דדינא אין הבן חייב בכבוד אבי אביו וכדכתב רש"י ז"ל: דבן בנו של רוצח נעשה גואל הדם משום דאינו חייב בכבודו (מכות יב א), ואשתמיטיה ליה למר שכבר קדמוהו בזה הפ"ת (סי' ר"מ ס"ק כ"א), וכדי שלא יהיו דברי רש"י סתראי, נלע"ד לומר דמ"ש רש"י (מכות שם) דאין בן הבן חייב בכבוד זקנו, היינו דוקא במקום שכבוד הזקן מבטל כבוד האב, כגון לענין גואל הדם דכבוד האב מחייבו להיות גואל הדם ובכגון זה אין עליו חובת כבוד אבי אביו. וזה מתאים למ"ש רש"י בפרושו על התורה דכבוד אביו עדיף מכבוד אבי אביו אבל לעולם חייב בכבוד אבי אביו שהוא נמשך מכבוד האב עצמו כדין אשת אבי אביו שחייב בכבודה מן התורה. משום שזהו בכלל כבוד אב. אולם עיקר פירש"י (מכות שם) אינו מוכרח דענין גואל הדם אינו תלוי אלא בדין ירושה, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (הל' רוצח פר' א הל' ב): כל הראוי לירושה הוא גואל הדם, האב שהרג את בנו אם היה בן לנהרג הרי זה הורג אבי אביו מפני שהוא גואל, ואם אין לו בן אין אחד מן האחים נעשה גואל הדם להמית אביו הרוצח. ולפי זה סוגית הגמרא מתפרשת כך: דבתחלה ס"ד לומר דמחלוקת התנאים אם הבן נעשה גואל הדם תלוי בעיקר דין גואל הדם אם הוא רשות או מצוה, ולמסקנא אדחיא סברא זו משום דאפילו אם נימא שהוא מצוה לא הותר לבן להיות שליח בית דין להכותו ולקללו. וגואל הדם לאו שליח אלא מקום מצות התורה שעליו להרוג את הרוצח שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח (הרמב"ם שם הל' ב), ומה שבנו אינו רשאי להרוג את אביו הרוצח הוא משום דלאו גואל הדם הוא שהרי אין האחים יורשים במקום האב שהאב קודם לכל יוצאי ירכו (ב"ב קטו). והרמב"ם ח' נחלות פ"א ה"ג וח"מ סי' רע"ו סעיף א') אבל בן הבן הואיל והוא יורש את אביו מצוה להיות גואל הדם, תדע שהרי אם הרג האב הגדול את אביו מצוה על האב הקטן להרוג את אחיו הגדול אעפ"י שהוא מצוה בכבודו ולא מצאנו מי שחולק על זה הרי שענין גואל הדם תלוי רק במי שהוא ראוי ליורשו. ולפי"ז אין ללמוד מסוגיא זו שאין בן הבן חייב בכבוד אבי אביו, אלא שפיר יש לומר שגם אם חייב בכבודו מצוה עליו להיות גואל הדם. ונדחים מצות כיבוד מפניה, וכדילפינן מאת שבתותי תשמורו אני ה' כולכם חייבים בכבודי, (יבמות ו) שכבוד אב ואם נדחה מפני מצות התורה, ולא תימא שמכיון שחייב הבן בכבוד אבי אביו, יהיה כבוד אבי אביו עדיף מכבוד אביו מטעם דאתה ואביך חייבים בכבודו וכדאמרין גבי כבוד אב? הא ליתא. דכבוד אבי אביו אינו מצוה בפני עצמה, אלא היא דומה לכבוד אשת אב דכתב הרמב"ם ז"ל דחובת כבודה הוא משום שזה בכלל כבוד אביו (הל' ממרים פ"ו הט"ו) הלכך האב קודם לאשת אב, והוא הדין לאביו שהוא קודם לאבי אביו.

ברם הפ"ת (שם) איתי ראייה דאין הבן חייב בכבוד אבי אביו ממ"ש בגמ': רב אחא בר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה כי גדל אמ"ל אשקין מיא אמ"ל לאו בריך אנא, הא למדת דבן הבת אינו חייב בכבוד אבי אמו והוא הדין לבן הבן (סוטה מט א) וביד אברהם בחדושיו על השו"ע שם דחה ראייה זו משום דשאני בני בנות שאינם נקראים בנים. אבל הוא הביא ראייה מדכתבו התוס' דכל מקום שנאמר בנים ממעטין בני בנים, הלכך בכבוד אב דכתיב בן יכבד אב ממעטים בני בנים ע"כ. ולע"ד אין ראייה מכרעת מסוגיות אלה, דהנה בסוגין דסוטה קשה דכיון דרב יעקב גדל בבית אבי אמו רב אחא בר יעקב לא ימלט שלמדו גם תורה וחייב לכבדו מדין רבו או מדין כבוד תורה לת"ח, שהוא עדיף מכבוד אביו. ובלא זה נמי לא יעלה על הדעת שרב יעקב ימנע לכבד מי שגדול ממנו. ובודאי שהוא כן השקוה מים. אלא שאמר לו לאו בריך אנא לומר שבר ברתא לא קרוי בנו, אבל לענין כבוד מסתברא שחייב הבן בכבוד אבי אביו דלא גרע מאשת אב, וכל שכן הוא באבי אביו שאביו חייב בכבודו חייב גם הבן משום כבוד אביו אעפ"י שאינו נקרא בנו, שהרי באשת אב חייבתו התורה בכבוד אעפ"י שאינו נקרא בנה, והוא הדין לאבי אביו. ומכל מקום כבוד אביו קודם משום דכבוד אבי אביו מסובב מכבודו. ומטעם זה ודאי שאם מת אביו, אינו חייב עוד בכבוד אבי אביו, כמו שאינו חייב בכבוד אשת אביו אחרי מיתת אביו, ואבי אביו ואשת אביו חד דינא וחד טעמא נינהו. ולפי זה, נסתרת הראיה מעובדא דרב יעקב, שהדעת נוטה לומר שהיה יתום מאמו, ולפיכך גדלו רב אחא בביתו, והלכך לא חלה עליו מצות כבוד אבי אמו. וכן מתפרשים דברי רש"י שכתב: בר ברתך אנא ואין לכבדך כבן (סוטה שם). זאת אומרת אחרי מיתת אמו.